МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ИРГЭДИЙН ОРОЛЦООНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ЕРӨНХИЙ ШИНЖИЛГЭЭ

Н.Мягмарцоож, Доктор (PhD)

Судалгааны хүрээ

Суурь хууль:

Монгол улсын үндсэн хууль (1992)

Тулгуур хууль:

Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль 2011

Àðä íèéòèéí ñàíàë àñóóëãûí òóõàé õóóëь 1995

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай 1995.

Төрийн институцийн түвшинд:

Монгол улсын ерөнхийлөгчийн тухай хууль 1993.

Монгол улсын их хурлын тухай /шинэчилсэн найруулга/ 2006.

Монгол улсын засгийн газрын тухай хууль1993

Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай /шинэчилсэн найруулга/ 2006

Төрийн бус байгууллагын тухай хууль 1997

Судалгааны аргачлал

Шинжилгээ хийхэд баримталсан шалгуур:

Мэдээлэл \information

- Ìýäýýëëèéí òóõàé àñóóäàë íü íýã òàëààñ òºðèéí ç¿ãýýñ ìýäýýëëèéã îëîí íèéòýä ºã÷ áàéõ, íýýëòòýé áàéëãàõ òóõàé àñóóäàë, íºãºº òàëààñ èðãýä ººðñäèéí õ¿ññýí ìýäýýëýëèéã õàéõ, îëæ àâàõ áîëîìæ íºõöºëèéã á¿ðä¿¿ëñýí áàéõ òóõàé àñóóäàë áàéäàã.

Зөвлөлдөөн \consultation

- Бодлого боловсруулагчид \шийдвэр гаргагчид\ áîëîí îëîí íèéòèéí õîîðîíä õîñ óðñãàëòàé õàðèëöàà áèé áîëãîæ óëìààð òýäãýýðèéí õîîðîíäûí ò¿íøëýëèéã áèé áîëãîõîä õàìãèéí ÷óõàë ¿ð íºëººëëèéã ¿ç¿¿ëäýã îðîëöîîíû õýëáýð áîë çºâëºëäººí þì.

*Идэвхитэй оролцоо \active participation *

- Èäýâõèòýé îðîëöîîíû çàð÷èì íü áîäëîãî áîëîâñðóóëàõ, õýðýãæ¿¿ëýõ, øèéäâýð ãàðãàõ çýðýã îëîí ¿éë ÿâöàä èðãýä èäýâõèòýé á¿ã¿ä áîäèò õóâü íýìðýý îðóóëæ ÷àäíà ãýäýã îéëãîëòîíä ¿íäýñëýäýã.

Иргэдийн хяналт \citizen control

- Төрийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагаанд иргэд болон ИНБ-ууд шууд болон шууд бус хяналт тогтоох боломжийг бий болгох, тэдгээрийн хяналтыг хэрэгжүүлэх гэсэн асуудлууд багтана.

Мэдээлэл

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.17/ төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална;*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 1

Хөтөлбөр – 3

Холбогдох заалт бүхий хууль - 8

Мэдээлэл

Бие даасан хууль

Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль 2011: Бүтцийн хувьд 6-н бүлэг, 25 зүйлтэй.

Мэдээллийн ил тод байдал,

Үйл ажиллагааны ил тод байдал,

Хүний нөөцийн ил тод байдал,

Төсөв санхүүгийн ил тод байдал,

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны ил тод байдал,

Мэдээлэл авах эрх, мэдээллээр хангах чиг үүрэг

Зөвлөлдөөн

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.12. төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй. Төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэх үүрэгтэй;*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 1

Хөтөлбөр – 2

Холбогдох заалт бүхий хууль - 3

Зөвлөлдөөн

Бие даасан хууль

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай 1995. Энэ хууль нь иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд хандаж өргөдөл, гомдол гаргах, түүнийг байгууллага, албан тушаалтнаас шийдвэрлэх үйл ажиллагааг зохицуулах зорилгоор батлагдсан бөгөөд нийт 4 бүлэг, 21 зүйлтэй.

Зөвлөлдөөн

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 25.1.16. ард нийтийн санал асуулга явуулах. Сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн олонхи нь оролцсон ард нийтийн санал асуулгыг хүчинтэйд тооцож, олонхийн санал авсан асуудлыг шийдвэрлэгдсэн гэж үзнэ;*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 1

Холбогдох заалт бүхий хууль - 2

Зөвлөлдөөн

Бие даасан хууль

Àðä íèéòèéí ñàíàë àñóóëãàûí òóõàé õóóëü 1995. *Санал асуулгад Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд оролцож, санал асуулгаар шийдвэрлэх асуудлын талаар саналаа нууцаар гаргана хэмээн заасан 28 зүйл бүхий хууль батлагдаад 18 дахь жилдээ хүрч байгаа ч хэрэгжиж байгаагүй хууль.*

Зөвлөлдөөн

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *-26.2. Иргэд, бусад байгууллага хуулийн төслийн тухай саналаа хууль санаачлагчид уламжилна.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Хөтөлбөр – 2

Холбогдох заалт бүхий хууль - 2

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 3.1. Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Хөтөлбөр – 1

Холбогдох заалт бүхий хууль – 3

Журам - 2

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 14.1. Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Холбогдох заалт бүхий хууль - 1

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.10. нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 3

Холбогдох заалт бүхий хууль – 1

Идэвхитэй оролцоо

Улс төрийн намын тухай /шинэчилсэн найруулга/ 2005. *Монгол улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэн сайн дурын үндсэн дээр нам байгуулах, намд элсэх, намаас гарах, хууль болон тухайн намын дүрэм, мөрийн хөтөлбөрт нийцүүлэн улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох эрхтэй.*

Төрийн бус байгууллагын тухай хууль 1997. *Монгол улсын нутаг дэвсгэрт хууль ёсоор байнга оршин суугаа гадаадын иргэд, харъяалалгүй хүмүүс монгол улсын хууль, олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуульд заасан журмын дагуу төрийн бус байгууллага байгуулах буюу төрийн бус байгууллагад эвлэлдэн нэгдэж болно.*

Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай 1991. *Иргэд хөдөлмөрлөх эрхээ хэрэгжүүлэх, түүнтэй холбогдсон хууль ёсны ашиг сонирхлоо хамгаалах зорилгоор аливаа зөвшөөрөл авалгүй, гагцхүү өөрсдийн сайн дурын үндсэн дээр ямар нэг ялгаваргүйгээр үйлдвэрчний эвлэлд чөлөөтэй эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.*

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.11 улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Холбогдох заалт бүхий хууль – 2

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.16. итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 2

Холбогдох заалт бүхий хууль – 3

Идэвхитэй оролцоо

Бие даасан хууль

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай 1994. *Жагсаал, цуглааныг монгол улсын иргэн, улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн улс төрийн нам, төрийн бус байгууллага зохион байгуулах болон оролцох эрхтэй.*

Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай 1998. *Энэ хуулийн зорилт нь монгол улсын үндсэн хуульд заасан хүний үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулахад оршино.*

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Үндсэн хууль (1992) *- 16.1.9. шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй. Сонгох эрхийг арван найман наснаас эдэлнэ. Сонгогдох насыг төрийн зохих байгууллага, албан тушаалд тавих шаардлагыг харгалзан хуулиар тогтооно.*

Холбогдох хууль, хөтөлбөр

Бие даасан хууль – 3

Холбогдох заалт бүхий хууль – 3

Идэвхитэй оролцоо

Бие даасан хууль

Монгол улсын ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай /шинэчилсэн найруулга/ 2012.

Монгол улсын их хурлын сонгуулийн тухай /шинэчилсэн найруулга/ 2011.

Аймаг, сум, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай 2012

МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРИЙН ИНСТИТУТУУДЫН ТҮВШИН ДЭХ ИРГЭДИЙН ОРОЛЦООНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Судалгааны хүрээ

Дараах 4 түвшинд авч үзлээ.

Ерөнхийлөгчийн түвшинд

УИХ-ын түвшинд

Засгийн Газрын түвшинд

Орон нутгийн түвшид

ИНБ-ын хүрээнд

Мэдээлэл

- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тухай хуульд мэдээлэл түгээх чиг үүргийг тусгасан нэг заалт байна.
- УИХ-ын тухай хуульд мэдээллийн нээлттэй ил тод байдал, хүртээмжтэй байдлыг ерөнхийлөн зохицуулсан нэг заалт байна.

Мэдээлэл

Засгийн газрын тухай хуульд:

- Мэдээллийн алба, мэдээлэл түгээх чиг үүргийг заасан нэг заалт түүнтэй холбогдох 10 журам хөтөлбөрийн заалтууд байна.
- Засгийн газрын хуралдааны шийдвэрийг нийтэд ил тод байлгах заалт байгаа бөгөөд түүнтэй холбогдох засгийн газрын нэг тогтоол байна.
- Мэдээллийг хэвлэн нийтлэх үүрэг бүхий нэг заалт байна.

Мэдээлэл

Монгол улсын Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль (2006)-д:

- Орон нутгийн удирдлагын мэдээлэл түгээх чиг үүргийг заасан нэг заалт байгаа бөгөөд түүнтэй холбоотой 4 журам хөтөлбөр байна.

Мэдээлэл

Төрийн бус байгууллагын тухай хууль (1997)-д:

- ТББ-ын үйл ажиллагаан нийтэд ил тод байх нэг заалт,
- Төрийн байгууллагын мэдээлэл ТББ-д нээлттэй байх, \холбогдох 2 хөтөлбөр байна\
- ТББ нь төрийн байгууллагаас гарсан шийдвэрт мэдэгдэл хийж болох талаар тусгасан. \холбогдох 2 хөтөлбөр байна\

Зөвлөлдөөн

- УИХ-ын тухай хуульд иргэдээс ирүүлсэн санал, өргөдөл, гомдолтой холбоотой 7 заалт байна.
- Засгийн газрын тухай хуульд иргэд олон нийтийн зүгээс гаргаж буй санал, өргөдөл, гомдол тэдгээрийг хэлэлцэх шийдвэрлэхтэй холбоотой 6 заалт байна. тэдгээр заалтуудтай холбогдох журам хөтөлбөр 8 байна.
- Монгол улсын Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль-д иргэдийн санал, өргөдөл, гомдлыг хэлэлцэх, шийдвэрлэх, хурлаар санал оруулах эрх зэрэг асуудлуудыг тусгасан 8 заалт, тэдгээртэй холбогдох 5 журам хөтөлбөр байна.

Зөвлөлдөөн

- ТББ-ын тухай хуульд хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн хүрээнд шийдвэрийн төсөл боловсруулахад ТББ-ыг оролцуулах талаар нэг заалт, түүнтэй холбогдох 2 хөтөлбөр байна.

Идэвхитэй оролцоо

- Ерөнхийлөгчийн тухай хуульд идэвхитэй оролцоог зохицуулсан заалт байхгүй.
- Bîäëîãûí ¿éë ÿâöàä îðîëöîõ èðãýäèéí ýðõèéã õàíãàõ, ýðõ àøèã íü õºíäºãäºæ áóé áîëîí ñîíèðõîã÷ òàëóóäûí ñàíàà áîäîë, áàéð ñóóðèéã øèéäâýð ãàðãàõààñ ºìíº ñîíñîõ àëáàí ¸ñíû òîãòîîë ñóâàã ìåõaíèçì áèé áîëãîõ çîðèëãîîð Ìîíãîë Óëñûí Åðºíõèéëºã÷èéí ñàíàà÷ëàãààð Èðãýíèé òàíõèì áàéãóóëàãäàí àæèëëàæ áàéíà. Èðãýíèé òàíõèìààñ íýýëòòýé õýëýëö¿¿ëã¿¿äèéã ÿâóóëæ áàéãàà áºãººä àíõ 2009 îíû 12 ñàðûí 15 íä Èðãýíèé òàíõèì àíõíû õýëýëö¿¿ëãýý “Õýâëýëèéí ýðõ ÷ºëººíèé òóõàé õóóëü”-èéí òºñëººð õèéñýí. ¯¿íýýñ õîéø олон арван õóóëèéí òºñëººð õýëýëö¿¿ëýã õèéæ íýã õýëýëö¿¿ëýãò äóíäæààð 150 îð÷èì èðãýí á¿ðòã¿¿ëæ òýäíýýñ 90 îð÷èì íü õýëýëö¿¿ëýãò îðîëöîæ òýäíèé äóíäæààð 27 èðãýí ñàíàë áîäëîî èëýðõèéëäýã áàéíà.

Идэвхитэй оролцоо

- УИХ-ын тухай хуульд иргэд хурлын үйл ажиллагаатай танилцах боломжийг олгосон нэг заалт байна.
- ÓÈÕ-ûí áàéíãûí õîðîîíooc 2006 îíû 02 ñàðûí 05 íä “Íýýëòòýé ñîíñãîë” (ÓÈÕ-ûí ×óóëãàíû äýãä èéì íýð òîìú¸î áàéõã¿é õàðèí èðãýä îëîí íèéòýýñ èð¿¿ëñýí ñàíàëûíõ íü äàãóó àñóóëãà õèéæ áîëîõ õýìýýí çààñàí áàéäàã) õèéæýý. Áàéíãûí õîðîîä Àâëèãûí ýñðýã õóóëü, Àøèãò ìàëòìàëûí òóõàé õóóëü çýðýã õóä õýäýí õóóëèóäûí àñóóäëààð èðãýä îëîí íèéòýýñ àñóóëãà авч байсан. УИХ-ын Хүний эрхийн дэд хорооноос 2008 îíû 07 ñàðûí 1-íèé àñóóäëààð õîëáîãäîõ õ¿ì¿¿ñýýñ òîäðóóëãà àâч, 2010 оны 05 сарын 12 нд “Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн тухай” хуулийн хэрэгжилтийн талаар нээлттэй сонсгол хийсэн. Эдгээр үйл ажиллагаанд Хүний эрхийн дэд хороо нь Хууль зүйн байнгын хорооны 2009 оны 16-р тогтоолоор 7 хэсэг 35 зүйл бүхий “Нээлттэй сонсгол зохион байгуулах журам”-ыг батлан явуулжээ. Энэ нь Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 21 зүйлийн 21.4 дэх заалт буюу “Байнгын хороо эрх хэмжээнийхээ асуудлыг хуралдаанаар хэлэлцэж, хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ” гэсэн зүйлд үндэслэжээ.

Идэвхитэй оролцоо

Монгол улсын Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль (2006)-д:

- Олон нийтийн саналаар хурлыг тараах тухай, баг хорооны хурлын эрх хэмжээ, түүнд оролцох, хурлын удирдлагыг сонгох өөрчлөх, байгалийн баялагийг ашиглах, эзэмших зөвшөөрөл олгох, санал асуулга явуулах асуудлуудыг зохицуулсан 10 заалт байна. түүнтэй холбогдох 1 хөтөлбөр байна.

Идэвхитэй оролцоо

Төрийн бус байгууллагын тухай хууль (1997)-д:

- Иргэд ТББ-д эвлэлдэн нэгдэх, байгуулах тухай 1 заалт байна. түүнтэй холбогдох 1 хөтөлбөр байна.

ªíººäºð Ìîíãîë óëñàä ÒÁÁ-ä õîëáîãäîõ 130 ãàðóé õóóëü òîãòîîìæ, øèéäâýð¿¿ä áàéíà. ¯¿íýýñ 20 õóóëü, 10 ãàðóé ÓÈÕ, Çàñãèéí ãàçðûí òîãòîîëä ÒÁÁ-ûí îðîëöîîíû òóõàé àñóóäëûã àâ÷ ¿çñýí áàéíà.

Дүгнэлт

Мэдээллийн хувьд:

- *Иргэдийг мэдээллээр хангах үүрэг бүхий бие даасан мэдээллийн бүтцийг бий болгох, ард иргэдийг мэдээллээр хангах нөхцөл боломжийг бүрдүүлж өгсөн.*
- *Төр засгийн бодлого шийдвэрийн талаарх мэдээллийг иргэдэд шуурхай олон хэлбэрээр хүргэх боломжийг бий болгосон.*
- *Нууцад хамаарахаас бусад мэдээлэл нээлттэй байна.*
- *Иргэдийн мэдээлэл авах, хайх, түгээх эрх хэрэгжих боломж бүрдсэн.*

Дүгнэлт

Зөвлөлдөөний хувьд:

- *Олон нийтийн зүгээс гарсан хүсэлтийг хүлээн авч хэлэлцэх боломж бүрдсэн.*
- *Иргэдийн өргөдөл гомдлын асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой болсон*
- *Засгийн газрын бодлого үйл ажиллагааг дэмжсэн санал санаачлагууд хэрэгжих боломж бүрдсэн.*
- *Иргэд Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцэх асуудалд санал өгөх боломж бүрдсэн.*

Дүгнэлт

Идэвхитэй оролцоо:

- *Шууд болон төлөөллийн байгууллагаар дамжуулан оролцох боломж \ард нийтийн санал асуулга, сонгуульд санал өгөх, ИНХ-д оролцох*
- *Иргэний танхим, нээлттэй сонсгол*

Дүгнэлт

Сөрөг талууд:

- *Ìýäýýëëèéí ýðõ ÷ºëººíèé õÿçãààðëàëò íü òºð, áàéãóóëëàãà, õóâü õ¿íèé íóóöûí òóõàé (1995) õóóëü þì. Òºðèéí íóóöûí òóõàé õóóëèàð 59 òºðëèéí ìýäýýëëèéã íóóöàä õàìðóóëæ íýã á¿ð÷èëýí íýðëýí çààñàí. Áàéãóóëëàãûí íóóöûí òóõàé (1995) õóóðèàð òóõàéí áàéãóóëëàãà íóóöàà ººðºº òîãòîîæ, íóóö ìýäýýëëèéã õàìãààëàõ æóðàì áàòëàõ ¿¿ðýã õ¿ëýýýëãýñýí íü ìýäýýëëèéí ýðõ ÷ºëººã ç¿é áóñààð õÿçãààðëàæ áàéíà.*

Дүгнэлт

Сөрөг талууд:

- *Зөвлөлдөөнийг хэрэгжүүлэх механизм тодорхой бус*
- *Бие даасан бүтэц бараг байхгүй \ оролцоо хариуцсан, салбар хэлтэс, ажилтан*
- *Иргэдтэй харилцах буцах холбооны механизм тодорхойгүй,*
- *Шаардлагатай бол, тусгаж болно, оролцуулж болно гэсэн хуулийн үг хэллэгүүд*

Дүгнэлт

- *Оролцооны арга хэрэгсэлүүдийг хуульчилаагүй \нээлттэй хэлэлцүүлэг, сонсгол, Иргэний танхим*

АНХААРАЛ ТАВЬСАНД БАЯРЛАЛАА